

TYÖELÄMÄN TUTKIMUS - ARBETSLIVSFORSKNING 1/2004

Uudistuneen Työelämän tutkimus - Arbetslivsforskning -lehden 2. vuosikerta.

Työelämän tutkimus - Arbetslivsforskning -lehden päämääränä on edistää työelämään ja työyhteiskuntaan kohdistuvaa tutkimusta, keskustelua ja kehittämispärintöjä. Lehden artikkeliosaston käsikirjoitukset käyvät läpi normaalin tieteellisten artikkelien refereeriprosessin. Muiden osastojen materiaalin julkaisemisesta päättää toimituskunta. Työelämän tutkimus - Arbetslivsforskning julkaisee kirjoituksia molemmilla kotimaisilla kielillä. Yksityiskohtaiset kirjoitusohjeet löytyvät osoitteesta www.uta.fi/laitokset/tyoelama/tt/lehti.

Päätoimittaja

Antti Saloniemi, Tampereen yliopisto, Porin yksikkö
050-4627394, antti.saloniemi@uta.fi

Toimituskunta

Kaj Ilmonen, puheenjohtaja, 014-260 2922,
kaj.ilmonen@yfi.jyu.fi
Pekka Ilmakunnas, 09-43138746,
pekka.ilmakunnas@hkkk.fi
Pauli Juuti, 09-85628216, pauli.juuti@jto.fi
Terttu Pakarinen, 09-771 2228,
terttu.pakarinen@kuntaliitto.fi
Anneli Pulkkis, 09-451 3661, anneli.pulkkis@hut.fi
Pirjo Stähle, 040-7007060, pirjo.stahle@lut.fi
Eija Vartiainen, 09-451 5716,
eija.vartiainen@kolumbus.fi

Graafinen suunnittelu ja taitto

Timo Lehtinen, 03-3751916, timo.lehtinen@lpostinet

Toimitukselle osoitettava posti

Työelämän tutkimus
Antti Saloniemi
WRC
33014 Tampereen yliopisto
tai antti.saloniemi@uta.fi

Tilaukset

Toimituksen osoitteella, tilausmaksu vuodelle 2004 30 euroa (sisältää Työelämän tutkimusyhdistyksen jäsenyyden), opiskelijahinta 20 euroa. Irtonumerohinta 10 euroa. Vuonna 2004 lehti ilmestyy kolme kertaa.

Julkaisija

Työelämän tutkimusyhdistys ry.

Paino

Printall A/S, Tallinna

SISÄLLYS

Artikkelit

- 1 Ulla Kinnunen, Jouko Nätti, Saija Mauno & Anne Mäkikangas: Työttömyys ja työn epävarmuus koetun terveyden riskitekijöinä: kokemuksia vertaileva tutkimus
- 12 Jan-Erik Johanson & Ville Siivonen: Sosiaalisen pääoman kenttä, seuraukset ja perusta
- 25 Marja Kaskisaari: Yhteiskuntakriittinen näkökulma työuupumustutkimukseen
- 36 Kirsti Launis, Jaakko Virkkunen & Jorma Mäkitalo: Auttavatko työn kuormittavuuden mittarit hallitsemaan kasvavaa työuupumuksen ongelmaa?
- 46 Maritta Törrönen & Riitta Vornanen: Ihmisten johtamisen merkitys sosiaalityön organisoimiselle

Katsauksia

- 57 Pasi Pyöriä: Onko keskiluokka totuus suomalaisesta tietoyhteiskunnasta?
- 62 Sirpa Syvänen: Työn paineet ja tehottomuuden kustannukset

Kirjasto

- 67 Pauli Juuti: Hyvä työilmapiiri on voimavara (Maija-Liisa Nakari: Hyvä työilmapiiri on voimavara)
- 69 Iiris Aaltio: Pukeutuminenkin kertoo työkuultuurista (Johanna Aholainen: Organizational Identity and Work Dress)
- 72 Harri Melin: Silicon Valleyn joustavat työmarkkinat (Chris Benner: Work in the New Economy)
- 74 Ulla Kinnunen & Saija Mauno: Perheystävällinen työelämä (Riikka Kivimäki & Katri Otonkorpi-Lehtoranta: Pomot ja perheet)
- 76 Matti Kortteinen: Kysymys kulttuurin tutkimuksen rajoista (Hannele Palukka: Johtotähdet)

Ulla Kinnunen, Jouko Nätti, Saija Mauno
& Anne Mäkikangas

Työttömyys ja työn epävarmuus koetun terveyden riskitekijöinä: kokemuksia vertaileva tutkimus

Tutkimuksen tavoitteena oli analysoida sitä, onko työttömyys vai työn koettu epävarmuus haitallisempaa terveydelle. Tutkimus perustuu Tilastokeskuksen vuonna 1994 tekemään Elinolotutkimukseen rajautuen työikäisiin, 25-55-vuotiaisiin palkansaajiin ja työttömiin (N = 3 570). Vertailua varten sekä työttömät että palkansaajat jaettiin kolmeen ryhmään; työttömillä kriteerinä oli työttömyyden kesto, palkansaajilla työssä koettujen epävarmuustekijöiden määrä. Kuuden ryhmän vertailussa somaattinen oireilu oli yleisintä useita epävarmuustekijöitä työssään kokevilla palkansaajilla ja vähintään puoli vuotta työttömänä olleilla senkin jälkeen, kun keskeiset taustamuuttajat (sukupuoli, ikä, koulutustaso, siviilisäätty, tulot, asuinkunnan kaupunkimaisuus ja pitkäaikaissairaudet) oli kontrolloitu. Parivertailut osoittivat myös, että useita työn epävarmuustekijöitä kokevilla oli enemmän oireita kuin vain vähän aikaa (alle puoli vuotta) työttömänä olleilla. Havaitut yhteydet olivat samanlaisia sekä miehillä että naisilla. Tulokset ilmentävät sitä, että laajasti koettu työn epävarmuus ja nimenomaan pitkittyvä työttömyys ovat yhtä haitallisia terveyden kannalta.

Tutkimuksen lähtökohta

Taloudellisen laman aikana on ainakin kahden ihmisryhmän hyvinvointi uhattuna. Nämä ryhmät koostuvat niistä ihmisistä, jotka ovat jo menettäneet työnsä, ja niistä, jotka pelkäävät näin käyvän lähitulevaisuudessa. Näiden ilmiöiden tutkiminen on ajankohtaista, koska sekä työttömyys että työn epävarmuus leimaavat tämän päivän työelämää niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa.

Tämän tutkimuksen aineisto on vuodelta 1994. Tuota vuotta voidaan pitää 1990-luvun alun taloudellisen laman käännekohtana, jolloin taloudellinen elpyminen alkoi (Kalela ym. 2001). Laman syvyyttä kuvaa parhaiten työttömyysasteen kohoaminen 3 %:sta 17 %:iin vuosien 1990 ja 1994 välillä. Korkea työttömyys ruokki myös työn epävarmuutta, joka oli huipussaan vuonna

1994 ja joka ei sen jälkeenkään 1990-luvulla laskenut 1980-luvun tasolle (Nätti ym. 2001).

Aikaisempien tutkimusten mukaan sekä työttömyys että työn epävarmuus ovat vakavia, erilaisia psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin ongelmia lisääviä, kuormitustekijöitä. Viimeaikaiset katsaukset ja meta-analyysit osoittavat sekä työttömyyden (esim. Hanisch 1999; Murphy & Athanasou 1999) että työn epävarmuuden (esim. Ferrie 1997; Mauno 1999; Sverke, Hellgren & Näeswall 2002) johtavan erilaisiin psyykkisiin ja somaattisiin terveysongelmiin, kuten masennukseen, ahdistuneisuuteen ja muuhun oireiluun.

Vaikka sekä työttömyyden että työn epävarmuuden hyvinvointivaikutuksia on tutkittu aiemmin runsaasti, tyypillistä näille tutkimuksille on

ollut, että tutkimuskohteeksi on yleensä valittu vain jompikumpi: on tutkittu joko työttömien tai työstään epävarmojen, mutta edelleen työpaikansa säilyttäneiden, ryhmiä. Näin ollen vertaileva tutkimus puuttuu – osittain tutkimusaineistojen eriytymisen vuoksi – ja esimerkiksi kysymykseen, kumpi – työttömyys vai työn epävarmuus – on haitallisempaa koetun hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta, ei ole olemassa selkeää vastausta. Pyrimme vastaamaan tähän kysymykseen hyödyntämällä laajaa ja edustavaa Suomen työikäistä väestöä koskevaa aineistoa.

Työttömyys ja työn epävarmuus: kokemusten vertailun teoreettisia lähtökohia

Työttömyys- ja työn epävarmuuskokemusten yhteneväisyyksiä ja eroja voidaan tarkastella monesta teoreettisesta lähtökohdasta. Eksplisiittisesti niitä on vertailtu ainoastaan Jacobsonin (1991a; 1991b) rooliteoriassa, jossa esille nousevat työttömyys- ja työn epävarmuuskokemusten erot.

Jacobsonin mukaan ensinnäkin työpaikan menetyksessä on kyse selkeästä roolimutoksesta (interrole transition) – työntekijästä tulee työtön –, kun taas työn epävarmuudessa kyse on siitä, kuinka työntekijä liittyy itsensä tuttuun työympäristöön, joka voi muuttua (intrarole transition). Toiseksi työn epävarmuus on sosiaalisesti näkymätöntä, kun taas työttömyys muuttaa suhdetta muihin: työttömyys merkitsee ammatti-identiteetin ja erilaisten ryhmäjäsenyyksien menettämistä. Kuitenkin samalla työttömyys aktivoi muihin roolisuhteisiin, kuten perhe-elämän rooleihin. Työn epävarmuutta kokevat eivät muodostu samanlaisiksi viiteryhmiä kuin työttömät, jotka voivat tukea toisiaan muutoksessa. Työn epävarmuus ei kuitenkaan ole työyhteisöissä näkymätöntä, sillä se voi aiheuttaa jännitteitä työpaikan ihmissuhteissa (esim. Kinnunen ym. 2000). Kolmanneksi mitä selkeämmin rooli on määriteltä, sitä positiivisemmin se vaikuttaa kykyyn käsitellä roolista toiseen siirtymisestä johtuvia sopeutumishaasteita. Työttömän rooli on tässä suhteessa selkeämpi, siihen kuuluvat tietyt odotukset ja velvollisuudet. Epävarmuuteen ei liity yhtä selkeitä etuja tai velvollisuuksia; epävarmuuden allakin työskentelyn odotetaan jatkuvan yhtä tehokkaana kuin ennenkin. Jacobsonin mukaan näiden roolierojen vuoksi työn epävarmuus voi

tuottaa enemmän ahdistusta, huolta ja erilaista oireilua kuin itse työn menetys.

Jos sen sijaan tarkastelemme kokemuksia voimavarojen säilyttämisteorian (conservation of resources, COR-theory) avulla, havaitsemme työttömyyden ja työn epävarmuuden välillä enemmän yhtäläisyyksiä kuin eroja. Hobfollin (1989; Hobfoll & Freedy 1993; Hobfoll & Shirom 2001) kehittämä voimavarojen säilyttämisteoria perustuu ajatukseen, että yksilö pyrkii saavuttamaan tai säilyttämään sen, mitä hän arvostaa. Näitä arvostettuja asioita kutsutaan voimavaroiksi. Niitä yksilöllä on käytössään neljänlaisia: aineelliset objektit (esim. talo, auto), olosuhteet (esim. pysyvä työpaikka, avioliitto), henkilökohtaiset ominaisuudet (esim. itsearvostus) ja erilaiset energian muodot (esim. voima, tieto, raha). Hyvinvointi- ja terveysongelmia syntyy, kun a) yksilöä uhkaa voimavarojen menetys, b) yksilö menettää voimavarat tai c) hän epäonnistuu sijoittaessaan voimavarojaan. Yksilö pyrkii suojelemaan itseään erityisesti voimavarojen menetyksiltä (esim. työpaikan menetys), jotka ovat merkityksellisempiä yksilön hyvinvoinnille kuin voimavarojen menetyksen uhka (esim. uhka menettää työ).

Tässä teoriassa työttömyys kuuluu siis voimavarojen menetyksiin ja työn epävarmuus niiden uhkaajiin. Hyvinvointiongelmiin kehitys nähdään menetyksen spiraalina, jossa jokainen edellinen menetys saattaa johtaa uusien voimavarojen menetykseen, joita kuitenkin tarvittaisiin kohdattaessa seuraava voimavarojen menettämistä uhkaava tilanne. Koska COR-teoriassa voimavarojen menetys on keskeisin hyvinvointiongelmiin aiheuttaja, voidaan työttömyyttä pitää yksilön hyvinvoinnin ja terveyden näkökulmasta haitallisempaan kokemuksena kuin työn epävarmuutta.

Työn epävarmuuden ja työttömyyden kokemuksellisia yhtymäkohtia voidaan tarkastella myös Fryerin (1986, Fryer & McKenna 1987) kehittämän toimintateorian (agency theory) kautta. Fryerin teoria on syntynyt työttömyystutkimuksen piirissä, mutta sitä voidaan soveltaa myös työllisiin (Burchell 1994). Teorian mukaan työttömän hyvinvoinnin näkökulmasta keskeistä on, missä määrin työtön kykenee kontrolloimaan tai hallitsemaan elämäntilannettaan. Toimintateoriassa työtön ihminen nähdään sosiaalisena toimijana, joka pyrkii hallitsemaan tilannettaan siten, että hän etsii kaikin keinoin ratkaisua työt-

tömyyteensä. Jos tämä toiminta ei tuota tulosta, seurauksena on hyvinvoinnin ongelmia. Näin ollen työttömyys on väliaikainen ajanjakso, joka pyritään lopettamaan mahdollisimman pian. Kuitenkin samalla työttömyys on päättymätön, epävarma tila; työtön ei voi tietää, päättykö työttömyys ylipäänsä ja jos päättyy, milloin se tapahtuu. Näin työttömyydestä voi tulla pysyvä ”väliaikainen” tila, joka on täynnä epävarmuutta tulevasta.

Tämä epävarmuus on työttömänä olemisen ydinkokemus, jolla on merkitystä odotusten ja uskomusten kautta työttömien hyvinvointiin. Esimerkiksi jos työtön odottaa työnhakunsa tuottavan tulosta, hän kokee psyykkisen terveytensä paremmaksi kuin työtön, jonka odotukset työllistyä ovat vähäisemmät (Feather 1992; Lynd-Stevenson 1999). Kaikkiaan pyrittäessä ymmärtämään työttömyyden seurauksia hyvinvoinnille, taloudelliset ongelmat ja vaikeudet suunnitella tulevaisuutta tulevat keskeiseen asemaan (Burchell 1994; Strandh 2000).

Korostaessaan epävarmuutta työttömyyden ydinkokemuksena Fryerin teoria tulee lähelle

työn epävarmuuden kokemusta: myös siinä ydinkokemus on epävarmuus tulevasta. Tällaisessa tilanteessa, jossa aikaperspektiivi on epäselvä, on vaikea käyttää toimivia stressin käsittelykeinoja (Lazarus & Folkman 1984). Esimerkiksi Lazaruksen (1999) mukaan epämiellyttävän tapahtuman ennakkoinnilla voi olla samat vaikutukset kuin itse tapahtumalla, ts. työpaikan menettämisen ennakointi voi olla yhtä traumaattista kuin työpaikan menetys.

Sekä työttömyyteen että työn epävarmuuteen liittyy siis tiettyjä yhtymäkohtia: voimavarojen menettämistä tai tämän uhkaa ja epävarmuutta tulevaisuudesta, mikä rajoittaa käytössä olevia stressinkäsittelykeinoja. Näiden yhtäläisyyksien lisäksi voidaan korostaa myös työttömyyden ja työn epävarmuuden välisiä eroja, jotka syntyvät pääosin tilanteisiin liittyvien erilaisten rooliodotusten kautta. Taulukossa 1 on esitetty kootusti teoreettisten lähtökohien eri näkemykset. Esitetyt teoriat toimivat tutkimuksessamme vain käsitteellisenä viitekehysenä, emmekä pyri suoraan operationalisoimaan kaikkia niihin liittyviä käsitteitä.

Taulukko 1. Teoreettiset lähtökohdat työttömyys- ja työn epävarmuuskokemusten tarkastelussa

Teoria	Kumpi haitallisempaa terveyden kannalta?	Miksi?
rooliteoria	työn epävarmuus	epävarmuutta kokevan rooli epäselvempi
voimavarojen säilyttämisteoria	työttömyys	työtön menettää enemmän voimavaroja kuin epävarmuutta kokeva
toimintateoria	yhtä ongelmallisia	epävarmuus tulevasta molempien ydinkokemus

Työttömyys ja työn epävarmuus: kokemusten vertailun empiirisiä tuloksia

Empiirisiä vertailevia tutkimuksia työn epävarmuuden ja työttömyyden hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista on vain muutama eivätkä niiden tulokset ole yhteneviä. Dekker ja Schaufeli (1995) tutkivat taloudellisen laman vuoksi ongelmiin joutunutta australialaista kuljetusalan julkista organisaatiota, jossa toteutettiin organisaatiomuutoksia. He havaitsivat, että lakkautusuhan alla olevien osastojen työntekijöiden psyykinen oireilu säilyi muuttumattomana kahden kuukauden

tutkimusjakson aikana. Sen sijaan niiden työntekijäryhmien stressi- ja uupumusoireet vähenivät, jotka työskentelivät osastoilla, joiden toiminta lakkautettiin tänä aikana. Toisin sanoen pitkittyvä (yli kaksi kuukautta kestävä) työn epävarmuus oli yhteydessä jatkuvasti korkeana pysyvään oireiluun, kun taas tieto tulevasta, vaikka se oli työpaikan menetys, näytti vähentävän oirehtimista.

Ferrie (1997) on puolestaan tutkinut ns. Whitehall II -tutkimuksessa julkisen viraston

tietyjen osastojen yksityistämisen vaikutuksia työntekijöiden hyvinvointiin ja terveyteen. Julkisen hallinnon virkamiehiä seurattiin kolmessa eri vaiheessa vuosien 1985 ja 1992 aikana: 1) turvallisen työsuhteen vaiheessa, 2) muutosten ennakkointivaiheessa ja 3) välittömästi muutosten toteuttamista edeltäneessä vaiheessa. Vaiheita 2-3 leimasi työn epävarmuus. Virkamiehet, jotka työskentelivät yksityistettävillä osastoilla, muodostivat koeryhmän ja loput kontrolliryhmän. Koeryhmä oireili merkitsevästi enemmän kuin kontrolliryhmä työn epävarmuutta kuvaavissa tutkimusvaiheissa 2 ja 3. Tämä päti sekä miehiin että naisiin. Koeryhmän miehillä oli terveysongelmia enemmän kuin kontrolliryhmän miehillä.

Lisäksi koeryhmään kuuluneiden työntekijöiden tilannetta tarkasteltiin 18 kuukautta yksityistämisen jälkeen jakamalla heidät neljään ryhmään: 1) turvallisessa työsuhteessa olevat, 2) epävarmassa työsuhteessa olevat, 3) työn ulkopuolella olevat, jotka eivät halunneet uutta työtä (eli työmarkkinoilta vetäytyneet) ja 4) työn ulkopuolella olevat, jotka halusivat uuden työpaikan (eli työttömät). Näistä ryhmistä turvallisessa työsuhteessa olevilla oli paras koettu terveys, vähiten pitkäaikaissairauksia ja psykologisia oireita. Työn ulkopuolella olevilla miehillä, jotka olisivat halunneet työpaikan, ja epävarmassa työsuhteessa olevilla naisilla oli huonoin itsearvioitu terveys. Pitkäaikainen sairaus oli puolestaan todennäköisimmin työn ulkopuolella olevilla ja merkitsevästi todennäköisempi niillä työn ulkopuolella olevilla, jotka eivät halunneet uutta työpaikkaa. Psykkisiä oireita oli eniten epävarmassa työsuhteessa olevilla miehillä ja naisilla sekä työn ulkopuolella olevilla miehillä, jotka olisivat halunneet työpaikan.

DeWitte (1999) vertasi belgialaisessa metallialan yrityksessä työskentelevien työstään epävarmojen työntekijöiden psykologista hyvinvointia lyhytaikaisesti (keskimäärin 10 kuukautta) työttömänä olleiden hyvinvointiin. Vertailusta kävi ilmi, ettei ryhmien hyvinvoinnissa ollut eroja. Tämä viittaa siihen, että työn epävarmuus ja työttömyys voisivat olla yhtä stressaavia kokemuksia. Samansuuntaisia tuloksia sai myös Burchell (1994) tutkimuksessa Northamptonin alueen työntekijöitä. Tutkimuksessa muodostettiin viisi työmarkkina-asetmaltaan erilaista ryhmää. Ryhmä, jota luonnehtivat epävakaa työtilanne, korkea työn epävarmuus ja miesten suuri osuus, ei eronnut psykologisesta oi-

rehtimisesta työttömien ryhmästä. Tulos viittaa siihen, että työn epävarmuutta kokevien hyvinvointi olisi samalla tasolla kuin työttömien. Sen sijaan verrattuna muihin työntekijäryhmiin, epävarmuutta kokevien oireilu oli selvästi yleisempää. Kuitenkin on huomattava, ettei tutkimus paljastanut, liittyikö työn epävarmuutta kokevin psykkinen oirehtiminen juuri työn epävarmuuteen vai muihin tätä ryhmää luonnehtiviin tekijöihin (esim. epävakaa työtilanne).

Burchell (1994) seurasi tutkimuksessaan työttömien hyvinvoinnin muutosta kahdeksan kuukauden seuranta-ajan kuluessa. Niiden miesten, jotka saivat varman työpaikan, psykkinen oireilu väheni selvästi. Sen sijaan niillä miehillä, jotka siirtyivät työttömyydestä epävarmaan työhön tai pysyivät työttömänä, oireilu pysyi samalla tasolla. Naisilla oireilu vähentyi sekä varmaan että epävarmaan työhön siirtyneillä, mutta pysyi ennallaan työttömänä pysyneillä. Työttömien seurannan tulos viittaa siihen, että naisten ja miesten välillä voi olla eroa verrattaessa epävarmojen työntekijöiden ja työttömien hyvinvointia.

Näiden työttömyyttä ja työn epävarmuutta vertailevien tutkimusten puutteena voidaan pitää sitä, ettei niissä ole kontrolloitu vertailtavien ryhmien eroja sellaisissa taustatekijöissä (esim. sukupuoli, ikä, koulutus), joiden tiedetään olevan yhteydessä terveyteen. Näin ollen niiden perusteella ei voida tehdä varmoja johtopäätöksiä siitä, mistä ryhmien väliset hyvinvointi- ja terveyserot itse asiassa johtuvat. Tämä puute on otettu huomioon tutkimuksessamme, jossa kontrolloimme tavanomaisten demografisten tekijöiden (sukupuoli, ikä, koulutustaso ja siviilisääty) ohella tulot, asuinkunnan kaupunkimaisuusasteen ja pitkäaikaissairauksien olemassaolon (vrt. esim. Le & Miller 2001; Rahkonen & Lahelma 2002; Reynolds & Ross 1998).

Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksemme tarkastelee työttömien ja työn epävarmuutta kokevien terveyttä ja näiden ryhmien koetun terveyden mahdollisia eroja. Teoreettisten lähtökohtien mukaan kumpaankin ilmiöön liittyy sekä yhtymäkohtia että eroja: kaikkiaan näkemykset ovat ristiriitaisia (ks. taulukko 1). Kuten edellä olemme tuoneet esiin, myös aikaisemmat tutkimustulokset ovat ristiriitaisia.

Vertailuissamme otamme huomioon työttö-

myyden keston, koska tiedämme, että hyvinvoinnin ongelmat liittyvät etenkin pitkäaikaistyöttömyyteen, mm. lisääntyneiden taloudellisten ongelmien vuoksi (esim. Ervasti 2003; Kokko 2001; Kortteinen & Tuomikoski 1998; Strandh 2000; Virtanen ym. 2003). Kuitenkin ihmiset sopeutuvat työttömyyteen, joten työttömyyden pidentyessä hyvinvointi ja terveys eivät välttämättä heikkene suoraviivaisesti (esim. Fryer 1986). Vaikka myös työn epävarmuuden kestoä pidetään hyvinvoinnin näkökulmasta olennaisena, ja etenkin pitkään jatkunut epävarmuus liitetään hyvinvoinnin ongelmiin (esim. Dekker & Schaufeli 1995; Happonen ym. 1996; Heaney, Israel & House 1994), emme pysty ottamaan sitä tarkastelussamme huomioon; aineistossamme ei ole tietoa epävarmuuden kestosta. Sen sijaan tarkastelussa otamme huomioon koetun työn epävarmuuden laajuuden (uhkien lukumäärän): mitä useampia työn epävarmuustekijöitä koetaan, sitä haitallisemmat sen hyvinvointiseuraukset ovat (Happonen ym. 1996; Nätti ym. 1995).

Sukupuolten välisiin eroihin kiinnitämme huomiota kahdesta eri syystä. Ensinnäkin näyttää siltä, että työ elämäalueena on edelleen merkityksellisempi miehille kuin naisille (esim. Mauno & Kinnunen 2000), joskin erot ovat kaventuneet 1980- ja 1990-luvulla (Lehto & Sutela 1998). On siis mahdollista, että työttömyyden kohtaaminen tai koettu työn epävarmuus ovat vakavampia riskitekijöitä miehille. Toiseksi, koska aikaisemmat tutkimustulokset sukupuolten välisistä eroista ovat olleet ristiriitaisia (esim. Burchell 1994; Ferrie 1997), pidimme tärkeänä sukupuolierojen tutkimista.

Kaikkiaan etsimme tutkimuksessamme vastausta kahteen kysymykseen:

Kumpi - työttömyys vai työn epävarmuus - on haitallisempaa koetulle terveydelle?

Eroaako työttömyyden tai työn epävarmuuden yhteys koettuun terveyteen sukupuolen mukaan?

Aineisto ja menetelmät

Tutkimusaineisto perustuu Tilastokeskuksen vuonna 1994 tekemään Elinolotutkimukseen, jonka otos (N = 11 843) on valtakunnallisesti yli 15-vuotiaasta väestöstä edustava (Ahola ym. 1995). Tutkimusaineisto on kerätty strukturoidulla haastattelulla (yhteensä 138 kysymystä) talven ja kevään 1994 aikana ja sen vastausprosentti oli 73.

Tutkimus rajautuu työikäisiin, 25-55-vuotiaisiin palkansaajiin ja työttömiin (N = 3 570). Heistä 50 % oli naisia ja 75 % ilmoitti elävänsä joko avio- tai avoliitossa. Vastaajien keski-ikä oli 39.5 vuotta (kh = 8.3) ja heillä oli keskimäärin 11.3 vuoden (kh = 3.2) mittainen koulutus. Palkansaajia vastaajista oli 81 % ja työttömiä 19 %. Palkansaajat jakautuivat tasaisesti eri ammattiasemiin: 31 % oli työntekijöitä, 38 % alempia toimihenkilöitä ja 31 % ylempiä toimihenkilöitä. Suurin osa (88 %) palkansaajista oli pysyvässä työsuhteessa, ja he olivat työskennelleet keskimäärin 10.1 vuotta (kh = 8.5) nykyisellä työnantajalla.

Koska tutkimuksen tavoitteena oli verrata työttömyys- ja työn epävarmuuskokemuksia toisiinsa, muodostimme kuusi vertailuryhmää. Ensinnäkin työn epävarmuutta kysyttiin palkansaajilta alun perin kuudella osiolla: "Liittykö työhönne seuraavia epävarmuustekijöitä: siirto toisiin tehtäviin, pakkolomautuksen uhka, irtisanomisen uhka, työttömyyden uhka, osapäiväistämisen tai töiden vähenemisen uhka, tulojen vähenemisen uhka?" Jokaista uhkaa arvioitiin asteikoilla ei (= 0) ja kyllä (= 1). Yleisimmin (37 %) koettiin tulojen vähenemisen uhkaa. Vähiten koettiin osapäiväistämisen tai töiden vähenemisen uhkaa (15 %). Arvioidut uhkatekijät korreloivat keskenään, voimakkaimmin irtisanomisen ja työttömyyden uhka (r = 0.76). Muiden uhkatekijöiden keskinäiset korrelaatiot olivat 0.30 - 0.46 lukuun ottamatta siirtouhkaa, jonka korrelaatiot muiden osioiden kanssa olivat keskimäärin puolet alhaisempia. Tämän vuoksi siirtouhka jätettiin pois analyysistä. Palkansaajat jaettiin arvioiden perusteella kolmeen ryhmään: (1) työsuhteessaan varmat (0 uhkaa, n = 1 471); (2) vähän epävarmuutta kokevat (1-2 uhkaa, n = 845); ja (3) paljon epävarmuutta kokevat (3-5 uhkaa, n = 515).

Toiseksi työttömiltä kysyttiin nykyisen työttömyysjakson pituutta. Työttömyyden keston perusteella heidät jaettiin kolmeen ryhmään: (4) alle 6 kuukautta (n = 314); (5) 6-12 kuukautta (n = 149); ja (6) yli vuoden (n = 276) työttömänä olleet. Luokkien raja-arvot määräytyivät yhtäältä aikaisempien tutkimuskäytäntöjen mukaan ja toisaalta huomioimalla muodostuvien ryhmien koot. Esimerkiksi puolta vuotta tai vuotta on pidetty mahdollisena rajapyykkinä työttömyyden haitallisten terveysvaikutusten kehittymisessä (ks. esim. Frese & Zapf 1988); ylin raja-arvo liittyy toisaalta

myös pitkäaikaistyöttömyyden määrittelyyn.

Sekä työttömien että palkansaajien terveyttä tarkasteltiin 17 oireen (esim. päänsärky, vatsaoireet, univaikeudet, sydämentykytys, huimaus) avulla. Kunkin oireen esiintyvyyttä viimeksi kulu- neen kuukauden aikana vastaajat arvioivat 3-por- taisella asteikolla: 1 = ei ollenkaan, 2 = vähän, 3 = paljon. Oireista muodostettiin summamuuttuja (Cronbachin alpha = 0.83), joka palautettiin alku- peräiselle arviointiasteikolle (vaihteluväli 1-3).

Taustatekijöinä analyseissa käytettiin tavan- omaisten demografisten tekijöiden (sukupuoli, ikä, koulutustaso ja siviilisääty) ohella tuloja, asuinkunnan kaupunkimaisuutta ja pitkäaikais- sairauksia. Sukupuoli (0 = mies, 1 = nainen) ja ikä (vuosina) sisältyivät elinolotutkimuksen haastatteluaineistoon lisättyyn väestörekisteri- aineistoon. Siviilisäätyä ilmensi haastattelupohjai- nen tieto avio- tai avoliitossa olevien osuudesta. Koulutustaso kuvaa koulutuksen pituutta vuosi- na, jotka laskettiin yhteen haastatteluaineiston perus- ja ammatillista koulutusta koskevista tiedoista (vaihteluväli oli 6-20 vuotta). Tuloja ilmensivät kotitalouden käytettävissä oleva tu- lo kulutusyksikköä kohti (vuonna 1993). Tieto on muodostettu alun perin Tilastokeskuksen

kotitaloustutkimuksessa ja siirretty elinolotut- kimukseen. Kotitaloustutkimuksessa aikuinen lasketaan yhdeksi ja lapsi puolikkaaksi kulutusyks- iköksi. Asuinkunnan kaupunkimaisuus (0 = muu, 1 = kaupunkimainen) sisältyi rekisteriaineistoon, perustana on Kelan käyttämä tilastollinen kun- taryhmitys. Asuinkunta on kaupunkimainen, jos sen väestöstä vähintään 90 % asuu taajamissa tai suurimman taajaman väkiluku on vähintään 15 000 henkeä. Pitkäaikaissairautta tiedusteltiin haastateltavilta seuraavasti: "Onko Teillä jokin pitkäaikainen sairaus, vaiva tai vamma". Vastaus- vaihtoehtoina olivat kyllä (= 1) ja ei (= 0).

Tulokset

Vertailtavien ryhmien erot taustateki- jöissä

Vertailua varten siis muodostettiin kuusi ryhmää: (1) palkansaajat, jotka pitivät työsuhdettaan var- mana; (2) palkansaajat, jotka kokivat vähän epä- varmuutta; (3) palkansaajat, jotka kokivat useita epävarmuustekijöitä; (4) alle puoli vuotta työttö- mänä olleet; (5) 6-12 kuukautta työttömänä ole- leet ja (6) yli vuoden työttömänä olleet. Tauluk- ko 2 kokoaa ryhmien väliset taustatekijäerot.

Taulukko 2. Vertailuryhmien ominaispiirteet (% tai keskiarvo, keskihajonta suluissa)

Ominaispiirre	Ryhmä 1: palkansaajat, ilman epä- varmuutta n = 1471	Ryhmä 2: palkansaajat, vähän epä- varmuutta n = 845	Ryhmä 3: palkansaajat, paljon epä- varmuutta n = 515	Ryhmä 4: työttömät, kesto alle 6 kk n = 314	Ryhmä 5: työttömät, kesto 6-12 kk n = 149	Ryhmä 6: työttömät, kesto yli vuoden n = 276	F / χ^2	Parivertai- lut *	Kaikk n=357
Naisten osuus (%)	50.7	55.4 ^T	49.7	44.9	44.9	39.1 ^{AT}	26.59***	-	50.3
Iän keskiarvo (vuosia)	39.7 (8.2)	39.8 (8.2)	39.3 (8.2)	38.3 (8.7)	38.2 (8.6)	39.8 (8.7)	2.69***	ei parittaisia eroja	39.5 (8.3)
Avio- tai avoliitossa (%)	77.9 ^T	77.2	75.7	70.7	67.1	57.3 ^{AT}	62.73***	-	74.7
Kouluvuodet (vuosia)	11.5 (3.3)	11.9 (3.2)	11.8 (3.1)	10.3 (2.8)	10.2 (2.7)	9.4 (2.5)	39.35***	1, 2, 3 > 4, 5, 6; 1 < 2	11.3 (3.2)
Kotitalouden käytet- tävissä olevat tulot kulutusyksikköä kohti (mk)	90 682 (39 909)	83 158 (30 806)	81 001 (28 849)	65 645 (24 993)	61 776 (22 046)	58 122 (21 480)	74.47***	kaikki vertai- lut lukuunot- tamatta 2 & 3 ja 4 & 5 & 6	81 57. (35 026)
Kaupunkimaisessa kunnassa asuvien osuus (%)	69.5 ^T	67.2	62.7	50.6 ^{AT}	63.8	60.5	47.00***	-	65.4
Pitkäaikaissairaus (%)	30.1 ^{AT}	32.8	33.6	34.1	34.9	44.0 ^T	22.76***	-	32.9

^o Sheffen testi, *** p < .001, ** p < .01, * p < .05

Huom. Yläindeksillä ^T varustetut frekvenssit olivat keskimääräistä tyypillisempiä ja yläindeksillä ^{AT} varustetut keskimääräistä vähem- män tyypillisiä (standardoitu jännös > |2.0|)

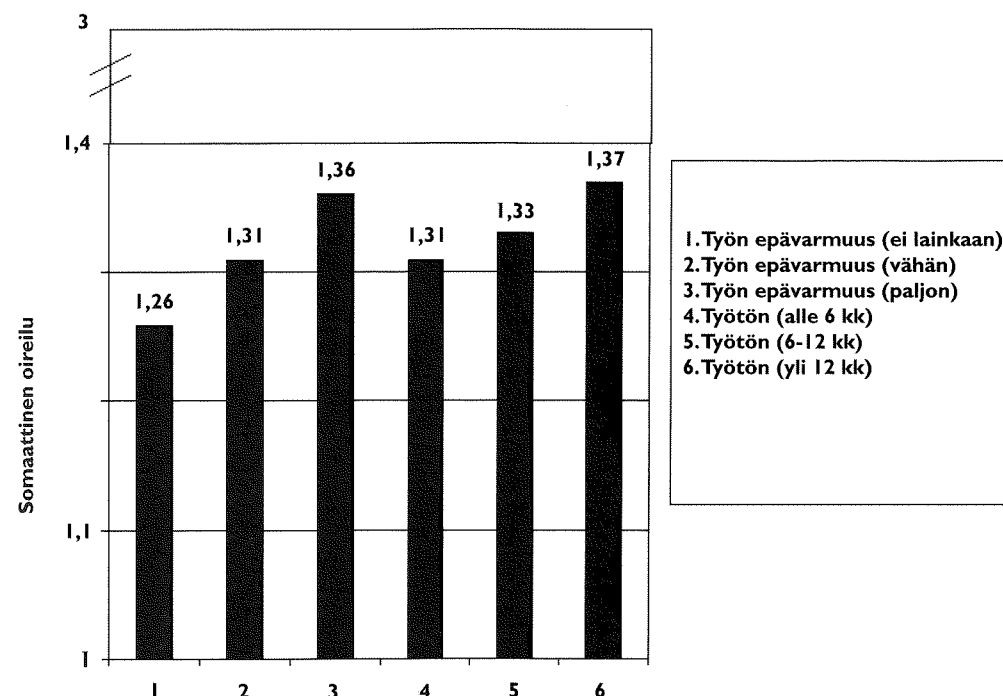
Yhtäältä palkansaajien ja työttömien välillä oli tilastollisesti merkitseviä eroja. Kaikilla työttö- myysryhmillä (4-6) oli vähemmän koulutusta ja heikommat tulot kuin palkansaajaryhmillä (1-3). Myös palkansaajaryhmät erosivat toisistaan. Työ- suhdettaan varmana pitävillä (1) oli paremmat tulot kuin muilla palkansaajaryhmillä (2-3). Lisäksi työsuhhteessaan varmojen ryhmälle oli tyypillistä elää parisuhhteessa, asua kaupunkimaisessa kun- nassa ja kärsiä vain harvoin pitkäaikaissairauk- sista. Työttömyysryhmistä pitkäaikaistyöttömille (6) oli tyypillistä miesvaltaisuus, perheettömyys ja pitkäaikaissairaudet.

Vertailtavien ryhmien erot koetussa terveydessä

Työn epävarmuuden ja työttömyyden yhteyttä koettuun terveyteen tarkasteltiin kovarianssi- analyysin (ANCOVA) avulla, riippuvana muuttu- jana oli somaattinen oireilu ja riippumattomana muuttujana vertailuryhmä (kolme epävarmuus- ja kolme työttömyysryhmää). Koska vertailtavat ryhmät erosivat taustatekijöiltään, asetettiin taustatekijät malliin kovariaateiksi, ts. niiden vai-

kutus kontrolloitiin. Etenimme analyysissä aske- leittain siten, että ensin analyysissä oli mukana kaikki kontrolloitavat taustatekijät (sukupuoli, ikä, koulutus, siviilisääty, kotitalouden tulot, asuinpaikka ja todetut pitkäaikaissairaudet, ks. taulukko 2). Lopulliseen malliin valittiin kuitenkin mukaan vain ne kovariaatit, jotka osoittautuivat tilastollisesti merkitseviksi (sukupuoli, siviilisääty, asuinpaikka ja pitkäaikaissairaudet).

Analyysi osoitti, että merkitsevien kovariaat- tien kontrolloinnin jälkeen vertailuryhmällä oli tilastollisesti merkitsevä omavaikutus oireiluun (F (5, 3568) = 19.96 p = .000). Kuviosta 1 näkyy, että eniten oireilivat vastaajat, jotka joko kokivat useita epävarmuustekijöitä työssään (ryhmä 3) tai olivat olleet vähintään puoli vuotta työttö- mänä (ryhmät 5 ja 6). Parivertailut, jotka tehtiin Scheffen testillä, osoittivat, että nämä kolme ryhmää oireilivat yhtä paljon, ryhmät eivät eron- neet tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Laaja epävarmuus ja pitkittynyt työttömyys, joka on kestänyt vähintään kuusi kuukautta tai yli vuo- den, näyttäisivät siis olevan yhtä kielteisiä ilmiöitä koetun terveyden näkökulmasta.

Kuvio 1. Somaattinen oireilu vertailuryhmän mukaan

Parivertailuista kävi myös ilmi, että useita työn epävarmuustekijöitä kokevat työntekijät erosivat merkittävästi sekä työsuhteessaan varmoista (ryhmä 1, $p = .000$) että vähän epävarmuutta kokevista (ryhmä 2, $p = .000$), mutta myös alle kuusi kuukautta työttömänä olleista vastaajista (ryhmä 4, $p = .020$). Myös vertailtavat työttömyysryhmät erosivat toisistaan, pitkäaikaistyöttömät (ryhmä 6) oireilivat enemmän kuin lyhytaikaistyöttömät (ryhmä 4) ($p = .037$). Näin ollen voidaan todeta, että sekä työn epävarmuuden määrällä/laajuudella että työttömyyden kestolla on yhteys koettuun terveyteen: mitä useampia epävarmuustekijöitä työssä koetaan ja mitä pidempään työttömyys on kestänyt, sitä heikompi on terveys.

Vertailuryhmistä edullisin tilanne koetun terveyden näkökulmasta oli kuulua työsuhteessaan varmojen ryhmään (ryhmä 1). Tässä ryhmässä oireiltiin merkittävästi vähemmän kuin kaikissa muissa ryhmissä: työsuhteessaan varmat erosivat vähän (ryhmä 2, $p = .000$) ja paljon (ryhmä 3, $p = .000$) epävarmuutta kokeneista sekä kaikista työttömyysryhmistä eli alle kuusi kuukautta (ryhmä 4, $p = .024$), 6-12 kuukautta (ryhmä 5, $p = .009$) ja yli vuoden (ryhmä 6, $p = .000$) työttömänä olleista vastaajista. Vähän epävarmuutta (ryhmä 2) kokevat sen sijaan eivät eronneet oireilussa niistä työttömistä, jotka olivat olleet työttömänä vähemmän kuin kuusi (ryhmä 4) tai 6-12 kuukautta (ryhmä 5), mutta he oireilivat vähemmän kuin pitkäaikaistyöttömät (ryhmä 6, $p = .004$).

Kovariaateista merkittäviksi osoittautuivat sukupuoli ($F(1, 3568) = 91.89, p = .000$), siviilisääty ($F(1, 3568) = 8.77, p = .003$), asuinpaikka ($F(1, 3568) = 9.42, p = .002$) ja pitkäaikaissairaudet ($F(1, 3568) = 200.26, p = .000$). Naiset ja yksinelävät sekä kaupunkialueilla asuvat vastaajat oireilivat muita enemmän. Luonnollisesti myös lääkärin toteamat pitkäaikaissairaudet olivat yhteydessä heikentyneeseen terveyteen.

Yhteyksien vertailu sukupuolen mukaan

Tutkimme kaksisuuntaisella varianssianalyysillä sitä, ovatko havaitut yhteydet miehillä ja naisilla erilaiset. Tässä analyysissä riippumattomina muuttujina olivat siten vertailuryhmä (3 työn epävarmuus- ja 3 työttömyysryhmää) ja sukupuoli ja riippuvana muuttujana somaattinen oireilu. Kovariaatteina toimivat sukupuolta lukuun

ottamatta samat muuttujat kuin edellä raportoidussa mallissa siten, että lopulliseen malliin jäivät mukaan vain tilastollisesti merkitsevät kovariaatit (siviilisääty, asuinpaikka ja pitkäaikaissairaudet).

Sukupuolella ja vertailuryhmällä ei ollut merkitsevää yhdysvaikutusta koettuun oireiluun ($F(5, 3568) = 0.616, p = .688$), mutta sekä vertailuryhmän ($F(5, 3568) = 20.23, p = .000$) että sukupuolen omavaikutus ($F(1, 3568) = 47.09, p = .000$) oli merkitsevä. Yhteydet vertailuryhmän ja terveyden välillä eivät siis olleet naisilla ja miehillä olennaisesti erilaiset. Naiset oireilivat miehiä enemmän riippumatta siitä, mihin vertailuryhmään he kuuluivat.

Pohdinta

Tutkimuksen tavoitteena oli analysoida ensinnäkin sitä, onko työttömyys vai työn epävarmuus haitallisempaa koetulle terveydelle. Vertailua varten sekä työttömät että palkansaajat jaettiin kolmeen ryhmään; työttömillä kriteerinä oli työttömyyden kesto, palkansaajilla työssä koetun epävarmuuden (uhkatekijöiden) määrä. Kuuden ryhmän vertailussa somaattinen oireilu oli yleisintä useita työn epävarmuustekijöitä kokevilla palkansaajilla ja vähintään puoli vuotta työttömänä olleilla senkin jälkeen, kun keskeiset taustamuuttujat oli kontrolloitu. Toisaalta parivertailut osoittivat, että useita työn epävarmuustekijöitä kokevilla oli enemmän oireita kuin vain vähän aikaa (alle puoli vuotta) työttömänä olleilla. Tulosten mukaan useiden työn epävarmuustekijöiden kokeminen ja nimenomaan pitkittyvä työttömyys ovat terveydelle yhtä haitallisia. Palkansaajien ja työttömien osaryhmien keskinäisessä vertailussa havaittiin lisäksi, että mitä useampia työn epävarmuustekijöitä oli ja mitä pidempään työttömyys oli kestänyt, sitä enemmän esiintyi somaattista oireilua. Tämäkin tulos viittaa siihen, että epävarmuuden kasvu ja työttömyyden pitkittyminen ovat yhteydessä terveyteen samansuuntaisesti.

Tuloksemme antavat mahdollisuuden tehdä joitain tarkennuksia tutkimusteemasta aikaisemmin käytyyn keskusteluun. Rooliteorian oletus, että työn epävarmuus on haitallisempaa terveyden kannalta kuin työttömyys, saa tukea silloin, kun vertailtavana ovat laaja työn epävarmuus (koetaan useita epävarmuustekijöitä) ja vain lyhyen aikaa kestänyt työttömyys. Tältä osin tuloksemme on osittain vastakkainen DeWitten

(1999) havainnolle, mutta samansuuntainen kuin Dekkerin ja Schaufelin (1995) tulos. Voimavarojen säilyttämisteorian oletukset siitä, että työttömyys on haitallisempaa terveyden kannalta kuin koettu epävarmuus, saa tukea vain silloin, kun vertailtavana ovat vähäinen epävarmuus ja pitkäaikaistyöttömyys. Toimintateorian oletus työn epävarmuuden ja työttömyyden yhtäläisestä haitallisuudesta terveyden kannalta saa tukea silloin, kun vertailtavana ovat useita työn epävarmuustekijöitä kokevat palkansaajat ja pitkittyvästä työttömyydestä kärsivät. Empiiristen tutkimusten tuloksia ei tietenkään voi suoraan verrata keskenään tutkimusasetelmien erojen vuoksi. Useimmat aiemmat tutkimukset ovat kohdistuneet organisaatiotason muutostilanteisiin, sen sijaan oma aineistomme on koko maata edustava valtakunnallinen poikkileikkausaineisto.

Tutkimuksen toisena tavoitteena oli analysoida työttömyyden tai työn epävarmuuden terveyskytköksen sukupuolieroja. Tulosten mukaan yhteys oli samanlainen naisilla ja miehillä. Sekä naisten että miesten ryhmässä eniten oireilivat useita epävarmuustekijöitä työssään kokevat ja yli vuoden työttömänä olleet. Tulos on ristiriidassa esimerkiksi Burchellin (1994) havaintojen kanssa, joiden mukaan epävarmuus oli miehillä naisia selvemmin yhteydessä oireiluun. Ero johtunee siitä, että Englannissa naiset ovat kiinnittyneet työmarkkinoille selvästi heikommin kuin Suomessa. Tuloksemme myös tukevat näkemystä työn yhtä merkittävästä roolista suomalaisten naisten ja miesten elämässä.

Burchellin (1994) mukaan työn epävarmuuden ja työttömyyden vaikutukset voivat eriytyä myös eri väestöryhmissä esimerkiksi koulutustason mukaan. Tässä tutkimuksessa saatoimme kuitenkin kontrolloida lukuisia taustatekijöitä, toisin kuin monissa aiemmissa tutkimuksissa (esim. Burchell 1994; DeWitte 1999). Yhtäältä tutkimusaineistomme vahvuuksia ovat sen edustavuus, mahdollisuus kontrolloida lukuisia taustatekijöitä ja yhdistellä kysely- ja rekisteritietoja (kuten asuinalue ja tulot). Toisaalta tutkimuksellamme on myös rajoituksensa. Ensinnäkin aineiston laajuudesta huolimatta osa vertailuryhmistä jäi pieniksi, mikä vaikeuttaa tilastollisesti merkitsevien erojen löytämistä. Toiseksi aineiston poikkileikkausluonne tekee mahdottomaksi syy-seuraussuhteiden analysoinnin. Kolmannek-

si työn epävarmuutta saatoimme mitata uhkien määrällä, sen sijaan meillä ei ollut tietoa epävarmuuden kestosta, joka on osoittautunut aiemmissa tutkimuksissa epävarmuuden kielteisiä vaikutuksia vahvistavaksi ulottuvuudeksi (Ferrie ym. 1998; Heaney ym. 1994). Sen sijaan työttömyyden osalta käytössämme oli tieto sen kestosta; joskin käyttämämme työttömyyden keston luokittelurajat ovat voineet vaikuttaa saamiimme tuloksiin.

Tuloksia tulkittaessa on hyvä pitää mielessä niiden sidonnaisuus yhteiskunnallisiin tilanteisiin. Tilastokeskuksen elinolotutkimus on kerätty 1990-luvun laman oloissa työttömyyden ollessa laajimmillaan, tuolloin avointen työpaikkojen vähäisyys korosti työn menettämisen uhan vakavuutta. Sen sijaan monet aiemmat empiiriset tutkimukset on kerätty alhaisemman työttömyyden oloissa tai paikallisilla työmarkkinoilla. Työmarkkinoiden muutokset viimeisen kymmenen vuoden aikana Suomessa – erityisesti määräaikaisten työsuhteiden yleistyminen nuorilla ja naisilla – viittaavat siihen, että raja työttömyyden ja epävarmuuden välillä on muuttunut epäselvemmäksi. Yhtäältä määräaikaaisuuteen on sisäänrakennettu epä-tietoisuus tulevaisuudesta ja siten epävarmuus (Virtanen 2003); samoin määräaikailla on pysyvissä työsuhteissa olevia suurempi työttömyysriski (Parjanne 1996). Toisaalta määräaikaisten arviot mahdollisuksistaan löytää uusi työpaikka ovat jopa optimistisempia kuin pysyvässä työsuhteessa olevilla (Saloniemi 2000). Samoin liikkuvuus määräaikaista pysyviin työsuhteisiin on varsin laajaa, joskin liikkuvuus vaihtelee talouden suhdanteiden mukaan (Jolkkonen & Koistinen 2002; Sutela, Vänskä & Notkola 2001).

On ilmeistä, että työn määräaikaisuuden yleistyessä ja pitkittyessä ihmisten on täytyntä löytää psykologisia sopeutumisen ja hallintakeinoja pysyvään epävarmuuden tilaan. Tutkimusaineiston keräämisen ajankohtana – vuonna 1994 – elettiin vielä aikaa, jolloin enemmistö oli elänyt koko työuransa ajan melko turvallisessa työelämässä. On kuitenkin hyvä muistaa, että tutkimuksemme kohteena oli koettu – subjektiivinen – työn epävarmuus, eikä työn määräaikaisuus, jota on myös kutsuttu työn epävarmuuden objektiiviseksi osoittimeksi (esim. DeWitte & Näsvall 2003). Vaikka yleensä työn määräaikaisuus ja koettu epävarmuus ovat yhteydessä toisiinsa, työn epä-

varmuutta ja työttömyyden uhkaa koetaan myös ns. turvallisissa työsuhteissa (esim. Nätti ym. 2001). Tämä johtuu siitä, että epävarmuuden kokemiseen vaikuttavat tilannetekijöiden lisäksi monet henkilökohtaiset tekijät (esim. yksilön persoonallisuus) (Mäkikangas & Kinnunen 2003).

Sanotaan, että voimistuva globalisaatio tekee yhä vaikeammaksi muuttaa paikallisesti niitä organisaatio- ja ympäristötekijöitä, jotka luovat työttömyyttä ja työn epävarmuutta. Jos näin on, ettemme enää pysty välttämään epävarmuuden uhkaa, tärkeäksi kysymykseksi tulee, kuinka yksilöitä ja organisaatiota voidaan auttaa elämään epävarmuudessa ja käsittelemään sitä. Organi-

saation johto on keskeisessä asemassa rakentamassa henkilöstön luottamusta organisaatioon. Tärkeää on tiedottaa ajoissa tulevista muutoksista: tiedotus vähentää epävarmuutta ja antaa aikaa sopeutua muutokseen (Happonen 1998; Schweiger & Denisi 1991). Valitettava tosiasia erityisesti pörssiyritysten kohdalla on kuitenkin se, ettei kaikista muutoksista pörssisääntöjen vuoksi voida (tai haluta) tiedottaa ennakkoon. Haasteeksi pörssiyrityksille, joissa epävarmuus ja irtisanomiset näyttävät olevan tätä päivää, jääkin sen pohtiminen, miten muutostilanteissa voitaisiin lisätä henkilöstön sopeutumisvalmiutta, mikäli ennakkotiedotus ei ole mahdollista.

Kirjallisuus

- AHOLA, A., DJERF, K., HEISKANEN, M. & VIKKI, K. (1995). *Elinolotutkimus 1994. Aineiston keruu. Memorandum 1995:2. Helsinki: Tilastokeskus.*
- BURCHELL, B. (1994). *The effects of labour market position, job insecurity, and unemployment on psychological health.* Teoksessa G. Duncan, M. Catherine & V. Carolyn (toim.), *Social change and the experience of unemployment* (s. 188-212). Oxford: Oxford University Press.
- DEKKER, S. & SCHAUFELI, W. (1995). *The effects of job insecurity on psychological health and withdrawal: A longitudinal study.* *Australian Psychologist*, 30, 57-63.
- DEWITTE, H. (1999). *Job insecurity and psychological well-being: Review of the literature and exploration of some unresolved issues.* *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8, 155-179.
- DeWitte, H. & Näswall, K. (2003). 'Objective' vs. 'subjective' job insecurity: Consequences of temporary work for job satisfaction and organizational commitment in four European countries. *Economic and Industrial Democracy*, 24, 149-188. London: Sage.
- ERVASTI, H. (2003). *Työttömyys elämäntilanteena.* Teoksessa O. Kangas (toim.), *Laman varjo ja nousun huuma. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 72.* Helsinki: Kela.
- FEATHER, N. (1992). *Expectancy-value theory and unemployment effects.* *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 65, 315-330.
- FERRIE, J. (1997). *Labour market status, insecurity and health.* *Journal of Health Psychology*, 2, 373-397.
- FRESE, M. & ZAPF, D. (1988). *Methodological issues in the study of work stress: Objective vs. subjective measurement of work stress and the question of longitudinal studies.* Teoksessa C. Cooper & R. Payne (toim.), *Causes, coping and consequences of stress at work* (s. 375-411). Chichester: Wiley.
- FRYER, D. (1986). *Employment deprivation and personal agency during unemployment. A critical discussion of Jahoda's explanation of the psychological effects of unemployment.* *Social Behavior*, 1, 3-23.
- FRYER, D. & MCKENNA, S. (1987). *The laying off of hands. Unemployment and the experience of time.* Teoksessa S. Fineman (toim.), *Unemployment - personal and social consequences.* London: Tavistock Publications.
- HANISCH, K.A. (1999). *Job loss and unemployment research from 1994 to 1998: A review and recommendations for research and intervention.* *Journal of Vocational Behavior*, 55, 188-220.
- HAPPONEN, M. (1998). *Työn epävarmuus ja tiedotus: vähentääkö tiedotus epävarmuutta? Työ ja ihminen*, 12, 20-32.
- HAPPONEN, M., MAUNO, S., KINNUNEN, U., NÄTTI, J. & KOIVUNEN, T. (1996). *Työn epävarmuuden muutos ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 1995-96 neljässä organisaatiossa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan papereita no 98.*
- HEANEY, C., ISRAEL, B. & HOUSE, J. (1994). *Chronic job insecurity among automobile workers: Effect on job satisfaction and health.* *Social Science and Medicine*, 38, 1431-1437.
- HOBFOLL, S. E. (1989). *Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress.* *American Psychologist*, 44, 513-523.
- HOBFOLL, S. E. & FREEDY, J. (1993). *Conservation of resources: A general stress theory applied to burnout.* Teoksessa W. B. Schaufeli, C. Maslach & T. Marek (toim.), *Professional burnout: Recent developments in theory and research* (s. 115-129). Washington, DC: Taylor & Francis.
- HOBFOLL, S. E. & SHIROM, A. (2001). *Stress and burnout in the workplace.* Teoksessa R. Golembiewski (toim.), *Handbook of organizational behavior*, 2. painos (s. 41-60). New York: Dekker.
- JACOBSON, D. (1991A). *The conceptual approach to job insecurity.* Teoksessa J. Hartley, J. Jacobson, B. Klandermans & T. van Vuuren (toim.), *Job insecurity. Coping with jobs at risk* (s. 23-39). London: Sage.
- JACOBSON, D. (1991B). *Toward theoretical distinction between the stress components of the job insecurity and job loss experiences.* *Research in the Sociology of Organizations*, 9, 1-19.
- JOLKKONEN, A. & KOISTINEN, P. (2002). *Short-term employment - a stepping stone or obstacle to permanent employment? Teoksessa P. Koistinen & W. Sengernberger (toim.), Labour flexibility. A factor of the economic and social performance of Finland in the 1990s.* Tampere: Tampere University Press.
- KINNUNEN, U., MAUNO, S., NÄTTI, J. & HAPPONEN, M. (2000). *Organizational antecedents and outcomes of job insecurity: a longitudinal study in three organizations in Finland.* *Journal of Organizational Behavior*, 21, 443-459.
- KOKKO, K. (2001). *Antecedents and consequences of long-term unemployment.* *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 183.
- KORTTEINEN, M. & TUOMIKOSKI, H. (1998). *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä.* Hämeenlinna: Hanki ja jää.
- LAZARUS, R. S. (1999). *Stress and emotion: A new synthesis.* New York: Springer.
- LAZARUS, R. S. & FOLKMAN, S. (1984). *Stress, appraisal and coping.* New York: Springer.
- LE, A. T. & MILLER, P. W. (2001). *Is a risk index approach to unemployment possible? The Economic Record*, 77, 51-70.
- LEHTO, A.-M. & SUTELA, H. (1998). *Tehokas, tehokkaampi, uupunut. Työolotutkimusten tuloksia 1977-1997.* Helsinki: Tilastokeskus.
- LYND-STEVENSON, R. (1999). *Expectancy-value theory and predicting future employment status in the young unemployment.* *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 72, 101-106.
- MAUNO, S. (1999). *Job insecurity as a psychosocial job stressor in the context of the work-family interface.* *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 156.
- MAUNO, S. & KINNUNEN, U. (2000). *The stability of job and family involvement: applying the multi-wave, multi-variable technique to longitudinal data.* *Work and Stress*, 14, 51-64.
- MURPHY, G. & ATHANASOU, J. (1999). *The effect of unemployment on mental health.* *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 72, 83-99.
- MÄKIKANGAS, A. & KINNUNEN, U. (2003). *Psychosocial work stressors and well-being: self-esteem and optimism as moderators in a one-year longitudinal sample.* *Personality and Individual Differences*, 35, 537-557.
- NÄTTI, J., KINNUNEN, U., MÄKINEN, P., LOIKKANEN, E., MAUNO, S. & VIROLAINEN, M. (1995). *Työn epävarmuus ja hyvinvointi. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita no 92.*
- NÄTTI, J., KINNUNEN, U., HAPPONEN, M., MAUNO, S. & SALLINEN, M. (2001). *Perceived job insecurity among Finnish employees in 1990-2000: Prevalence and antecedents.* Teoksessa J. Kalela, J. Kiander, U. Kivikuru, H. Loikkanen & J. Simppa (toim.), *Down from the heavens, up from the ashes* (s. 484-506). Helsinki: VATT.
- PARJANNE, M.-L. (1996). *Työmarkkinat murroksessa. Sarja B 135.* Helsinki: ETLA.
- RAHKONEN, O. & LAHELMA, E. (2002). *Sosiaalinen rakenne ja väestön terveys.* Teoksessa T. Piirainen & J. Saari (toim.), *Yhteiskunnalliset jaot. 1990-luvun perintö?* Helsinki: Gaudeamus.
- REYNOLDS, J. R. & ROSS, C. E. (1998). *Social stratification and health: education's benefit beyond economic status and social origins.* *Social Problems*, 45, 221-247.
- SALONIEMI, A. (2000). *Pätkätyöt ja tulevaisuus.* Teoksessa A.-M. Lehto & N. Järnefelt (toim.), *Jaksaen ja joutaen. Artikkeleita työolotutkimuksesta.* Helsinki: Tilastokeskus.
- SCHWEIGER, D. M. & DENISI, A. S. (1991). *Communication with employees following a merger: a longitudinal field experiment.* *Academy of Management Journal*, 34, 110-135.
- STRANDH, M. (2000). *Different exit routes from unemployment and their impact on mental well-being: The role of the economic situation and the predictability of the life course.* *Work, Employment & Society*, 14, 459-479.
- SUTELA, H., VÄNSKÄ, J. & NOTKOLA, V. (2001). *Pätkätyöt Suomessa 1990-luvulla.* Helsinki: Tilastokeskus.
- SVERKE, M., HELLGREN, J. & NÄESWALL, K. (2002). *No security: A meta-analysis and review of job insecurity and its consequences.* *Journal of Occupational Health Psychology*, 7, 242-264.
- VIRTANEN, M. (2003). *Temporary employment and health.* Finnish Institute of Occupational Health. *People and work research reports*. 61.
- VIRTANEN, M., LIUKKONEN, V., VAHTERA, J., KIVIMÄKI, M. & KOSKENVUO, M. (2003). *Health inequalities in the workforce: the labour market core-periphery structure.* *International Journal of Epidemiology*, 32, 1015-1021.